

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-22>

УДК 336.01

Нечипорук Людмила Володимирівнадоктор економічних наук, професор,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0876-8861>**Liudmyla Nechyporuk**

V.N. Karazin Kharkiv National University

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ

DEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE FINANCIAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE FINANCING

Анотація. Визначено, що фінансову систему доцільно розглядати як: 1) сукупність ланок, кожна з яких незважаючи на тісний зв'язок і взаємообумовленість, є відносно самостійною, має специфічну сферу застосування та властиві їй методи мобілізації фінансових ресурсів (фінанси домогосподарства, фінанси фірми/підприємства, фінанси держави, міжнародні фінанси, страхування, фінансовий ринок); 2) сукупність певних інститутів, діяльність яких спрямована на фінансове забезпечення економічних і соціальних потреб як окремих верств населення, господарських структур, так і суспільства в цілому. Встановлено, що інверсійний характер ринкової економічної трансформації посприяв домінуванню екстрактивних економічних інститутів, що обумовило утворення системних проблем розвитку фінансової системи України. Управління розвитком фінансової системи в контексті сталого фінансування, як інтеграції екологічних, соціальних та управлінських критеріїв у фінансові послуги, має бути здійснено на основі інклюзивних інститутів, що базуються на їх підтримці приватної власності, неупередженої системи права й надання публічних послуг для створення конкурентного середовища, заохочення великої маси людей до економічної діяльності. Уточнено, що фінансова система має бути зорієнтована на створення організаційної інфраструктури, що вирішує екологічні «E», соціальні «S» та управлінські «G» проблемами.

Ключові слова: фінанси, фінансова система, фінансові інститути, сталий розвиток, стале фінансування.

Summary. It is emphasized that the management of the development of the financial system is permanently in the field of view of financial science, which is due to many factors, among which it is worth highlighting, firstly, that the practice of functioning of the financial system has peculiarities in individual countries, and, secondly, that there are still different views regarding the definition of the meaning of the concept of "financial system", its modern features, problems and tasks. It is determined that the financial system should be considered as: 1) a set of links, each of which, despite the close connection and interdependence, is relatively independent, has a specific scope of application and its own methods of mobilizing financial resources (household finances, firm/enterprise finances, state finances, international finances, insurance, financial market); 2) a set of certain institutions, the activities of which are aimed at financial support of the economic and social needs of both individual segments of the population, economic structures, and society as a whole. It was established that the inversion nature of the market economic transformation contributed to the dominance of extractive economic institutions, which led to the formation of systemic problems in the development of the financial system of Ukraine. Managing development of the financial system in the context of sustainable financing, as the integration of environmental, social and managerial criteria in financial services, should be carried out on the basis of inclusive institutions based on their support for private property, an impartial legal system and the provision of public services to create a competitive environment, encourage large masses of people to economic activity. It is clarified that the financial system should be oriented towards the creation of an organizational infrastructure that solves a multitude of issues related to environmental "E", social "S" and governance "G" problems gathered under the umbrella of "ESG". Much of the focus in recent years has been on "E" (environmental) risks, particularly climate-related risks.

Keywords: finance, financial system, financial institutions, sustainable development, sustainable financing.

Постановка проблеми. Впровадження сталого фінансування має бути зорієнтована на реалізацію Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року, що потребує усунення сис-

темних проблем у фінансовому секторі та відповідної розбудови фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторство теорії сталого розвитку визнано за

колишнім економістом Світового банку Германом Дейлі, який характеризує його як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес як всієї земної цивілізації, так і певних груп країн, регіонів, окремих країн нашої планети, коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного економічного розвитку позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками [1]. В Глобальному звіті про сталий розвиток (GSDR), авторами якого є: Аннукка Берг, Ріана Антікайнен, Ернесто Хартікайнен, Сарі Кауппі, Петрус Каутто, Девід Лазаревич, Сандра Пієсік, Лаура Сайку визначено, що досягненню 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), затверджених ООН у 2015 році, може посприяти дотриманню таких домінант економічної діяльності: неодмінна присутність позитивних екологічних і соціальних рішень, їх економічна/фінансова доцільність та управління, що адаптоване до вимог сталого розвитку [2]. Вітчизняні науковці І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк розкривають зміст «стратегії сталого розвитку», визначають підходи ЄС до її формування і реалізації, окреслюють інноваційний ландшафт європейських вимірів сталого розвитку та зосереджують увагу на викликах та ідеях масштабування Європейської Зеленої Угоди в Україні [3].

Метою статті є уточнення ознак сталого фінансування та визначення особливостей управління розвитком фінансової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління розвитком фінансової системи перманентно знаходяться у полі зору фінансової науки, що обумовлено багатьма чинниками, серед яких варто виокремити, по-перше, те, що практика функціонування фінансової системи має особливості в окремих країнах, а, по-друге, те, що зберігається існування різних поглядів щодо визначення змісту самого поняття «фінансова система», її сучасних особливостей, проблем та завдань.

Почнемо з того, що термін «система» з грецької мови перекладається як поєднання, утвір. Властивостями системи є діалектична єдність розчленованості і цілісності [4, с. 82]. Варто розуміти, що система – це структура, що становить єдність закономірно розміщених та функціонуючих частин. Порядок, зумовлений правильним розміщенням частин у певному зв'язку, зв'язане ціле [5, с. 497].

На сучасному етапі можна виокремити такі панівні концептуальні підходи щодо виокремлення складових фінансової системи: за ознакою економічних (фінансових) відносин; за рівнями

економічної системи; за формами власності; за фондовою концепцією; за способами та методами формування і використання фондів грошових коштів; за суб'єктами фінансових відносин; за фінансами галузей економіки; за організаційно-адміністративним підходом; за організаційно-інституційним підходом; за інституційними секторами; за функціональним призначенням суб'єктів фінансових відносин тощо [6, с. 57, 58].

Поширеною є трактовка фінансової системи як сукупності урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ (інститутів), за допомогою яких формуються, розподіляються і використовуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів і грошових засобів [7, с. 57]. Слід враховувати, що економічні відносини виникають поміж людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання, і на рівні макроекономіки традиційно виокремлюють чотири сектори (сектор домашніх господарств, підприємницький сектор, державний сектор, закордонний сектор). У сучасному розумінні фінансова система – це сукупність окремих ланок, що мають особливості в створенні та використанні фондів фінансових ресурсів, що зосереджені в розподіленні суб'єктів економіки (домогосподарств, фірм/підприємств, держави). Хоча кожна ланка фінансової системи є відносно самостійною, має власну специфічну сферу застосування та властиві їй методи мобілізації коштів для створення фондів фінансових ресурсів, напрями й методи використання, вона може успішно функціонувати лише при досконалості й ефективності системи в цілому. Поміж ланками фінансової системи, серед яких: фінанси домогосподарства, фінанси фірми/підприємства, фінанси держави, міжнародні фінанси, страхування, фінансовий ринок, існує тісний взаємозв'язок і взаємна обумовленість.

Також фінансову систему варто визначати як сукупність певних інститутів, діяльність яких спрямована на фінансове забезпечення економічних і соціальних потреб як окремих верств населення, господарських структур, так і суспільства в цілому. Зазвичай інститути поділяють на інклюзивні та екстрактивні. Інклюзивні інститути ґрунтуються на їх підтримці приватної власності, неупередженої системи права й надання публічних послуг для створення конкурентного середовища щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання. Їх переваги полягають в спроможності до заохочення великої маси людей до економічної діяльності. Екстрактивні економічні інститути мають протилежні властивості, вони спрямовані на те, щоб відбирати доходи і блага однієї групи людей на користь іншої [8; 18].

Панування певний час екстрактивних економічних інститутів, що наражає на утворення сис-

темних проблем розвитку фінансової системи України визначено, на наш погляд, інверсійним характером ринкової економічної трансформації, що передбачає протилежні переходи: від загального одержавлення власності до розвитку різноманіття її форм, від державної монополії до включення конкурентних принципів, від директивно-планових цін до вільного ціноутворення та ін.. Проблеми інверсії виявляються вельми багатоманітними, оскільки йдеться про радикальне перетворення конкретного суспільства з усіма особливостями стосовно як самого себе, так і навколишнього світу, коли здійснення цього процесу не лише не гарантоване, а й наражається на опір навіть усередині даного суспільства. Суспільство як суб'єкт інверсії здійснює моделювання «за образом і подобою», формуючи щось само по собі від нього відмінне, щось йому чуже і навіть вороже, але те, від чого цьому суспільству треба у своєму поступальному розвитку відштовхуватися.

Сталий розвиток економіки можливий тільки на основі інклюзивних інститутів. Це визначено ООН при формулюванні цілей сталого розвитку та знайшло відбиток і в Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року, що спрямована на подолання системних проблем у фінансовому секторі та розбудову повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Розвиток сталого фінансування Європейського Союзу (ЄС) ґрунтується на таких засадах:

1) наявність таксономії сталої економічної діяльності як системи класифікації, що встановлює перелік екологічно стійких видів економічної діяльності, екологічними цілями якої є: пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація до них, стале використання та охорона водних і морських ресурсів; перехід до циркулярної економіки, запобігання та контроль забруднення навколишнього середовища, охорона та відновлення біорізноманіття та екосистем;

2) використання спеціальних фінансових інструментів відповідно до Стандарту Європейського Союзу по "зелених" облигаціях (EU Green Bond Standard, EU GBS);

3) дотримання вимог щодо належного оприлюднення інформації про сталий розвиток (Звітність про вплив – звітність емітента "зелених" облигацій про вплив на довкілля проєкту (проєктів), який (які) повністю або частково фінансується (ються) та/або рефінансується (ються) за рахунок коштів, залучених від розміщення "зелених" облигацій, та яка відповідає рекомендаціям щодо звітності про вплив Стандарту Європейського Союзу по "зелених" облигаціях (EU GBS) і Міжнародної асоціації ринків капіталу (ICMA));

4) врахування екологічних «E», соціальних «S» та управлінських «G» факторів (ESG) під час

надання фінансових послуг та інвестиційних рішень;

5) належне управління екологічними (включаючи кліматичні) та соціальними ризиками (Enterprise Security Risk Management ESRM).

З метою підтримки переходу до сталої та інклюзивної економіки в 1992 році була заснована Фінансова ініціатива Програми ООН з навколишнього середовища/UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME FINANCE INITIATIVE (UNEP FI), діяльність яких спрямована на впровадження Принципів відповідальної банківської діяльності (PRB) та Принципів сталого страхування (PSI) [9].

Концепція сталого розвитку інтегрована в законодавство України та забезпечена Політикою Національного банку України щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року, що налаштовує корпоративні державні фінанси та фінанси домогосподарств на забезпечення відповідних екологічних та соціальних рішень. Завдання Політики є: вдосконалити корпоративне управління банків та небанківських фінансових установ з урахуванням ESG факторів; запровадити вимоги з управління екологічними та соціальними ризиками у фінансових установах, діяльність яких регулюється НБУ; ввести стандарти з розкриття фінансовими установами інформації про ESG; продовжити проведення заходів з підвищення рівня фінансової грамотності населення у питаннях розвитку в Україні сталого фінансування; враховувати кліматичні зміни при забезпеченні фінансової стабільності. Важливо підвищити обізнаність в питаннях сталого фінансування. Стале фінансування – інтеграція екологічних, соціальних та управлінських критеріїв (ESG) у фінансові послуги для досягнення результатів сталого розвитку, включаючи пом'якшення та адаптацію до несприятливих наслідків зміни клімату [10].

Реформи фінансового сектору України, що здійснювалися за активної підтримки міжнародних фінансових організацій, налаштовані на сприяння макрофінансовій стабілізації та зміцненню спроможності регуляторів та учасників фінансового ринку протистояти кризовим явищам.

Напрями транзиту до інклюзивних інститутів були визначені в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року та в Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [11], цілями якої визначено: 1) макроекономічна стабільність (стійка гривня, стійкі публічні фінанси, посилення довгострокової стійкості пенсійної системи); 2) фінансова стабільність (узгодження регуляторних підходів, збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток фінансових установ, збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток ринків капіталу, стійкі та спроможні ринки капі-

талу, розвиток фінансових установ державної форми власності, створення комплексної системи оздоровлення та виведення з ринку неспроможних установ, посилення стійкості та ефективності систем гарантування вкладів та інвестицій); 3) орієнтація фінансової системи на відновлення країни (підтримка та розвиток економіки, розвиток сталого фінансування, розвинена інфраструктура ринків капіталу, упровадження нових видів та вдосконалення наявних фінансових інструментів, відповідальний та інклюзивний фінансовий ринок, відновлення фінансового сектору); 4) осучаснення фінансових послуг (розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг, автоматизація і без паперові технології надання фінансових послуг, регулювання віртуальних активів, цифрова оборона фінансового сектору, відновлення фінансової інфраструктури); 5) інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО (забезпечення безперервності роботи регуляторів та ФГВФО, підвищення їх операційної ефективності, інституційної спроможності та фінансової незалежності, утворення цілісної, комплексної IT-інфраструктури для державних відомств.

Висновки. Фінансову систему доцільно розглядати як: 1) сукупність ланок, кожна з яких незважаючи на тісний зв'язок і взаємообумовленість,

є відносно самостійною, має специфічну сферу застосування та властиві їй методи мобілізації фінансових ресурсів (фінанси домогосподарства, фінанси фірми/підприємства, фінанси держави, міжнародні фінанси, страхування, фінансовий ринок); 2) сукупність певних інститутів, діяльність яких спрямована на фінансове забезпечення економічних і соціальних потреб як окремих верств населення, господарських структур, так і суспільства в цілому.

Інверсійний характер ринкової економічної трансформації посприяв домінуванню екстрактивних економічних інститутів, що обумовило утворення системних проблем розвитку фінансової системи України. Управління розвитком фінансової системи в контексті сталого фінансування, як інтеграції екологічних, соціальних та управлінських критеріїв у фінансові послуги, має бути здійснено на основі інклюзивних інститутів, що базуються на їх підтримці приватної власності, неупередженої системи права й надання публічних послуг для створення конкурентного середовища, заохочення великої маси людей до економічної діяльності. Фінансова система має бути зорієнтована на створення організаційної інфраструктури, що вирішує екологічні «Е», соціальні «S» та управлінські «G» проблемами.

Список використаних джерел:

1. Herman E. Daly Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. URL: <http://pinguet.free.fr/daly1996.pdf>
2. Circular Economy for Sustainable Development. Reports of the Finnish Environment Institute 26/2018. URL: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/75f6f473-a071-4340-b096-dbb2da1d13b5/content>
3. Якименко І.Л., Петрашко Л.П., Димань Т.М., Салавор О.М., Шаповалов Є.Б., Галабурда М.А., Ничик О.В., Мартинюк О.В. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти. Київ : НУХТ, 2022. 337 с.
4. Кравчук Н. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування. *Світ фінансів*. 2006. Вип. 3(8). С. 81–89.
5. Короткий тлумачний словник української мови: близько 7000 слів / за ред. Д. Г. Гринчишина. Київ : Видавництво “Просвіта”, 2004. 608 с.
6. Коваленко В.М., Коваленко О.В. Розвиток фінансової системи України в умовах глобалізації : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 236 с
7. Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. та ін. Теорія фінансів / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
8. Бобух І.М., Кіндзерський Ю.В., Фащевська О.М. та ін. Інклюзивні інститути забезпечення розвитку економіки України: колективна монографія. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». 2023. 360 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Ukraine-inclusive-institutes-economy-development.pdf>
9. Principles for Sustainable Insurance (UNEP FI). URL: <https://www.unepfi.org/insurance/insurance/>
10. Політика Національного банку України щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyi-bank-prezentuvav-politiku-schodo-rozvitku-stalogo-finansuvannya-na-period-do-2025-roku>
11. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini>

References:

1. Herman E. Daly Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Available at: <http://pinguet.free.fr/daly1996.pdf>
2. Circular Economy for Sustainable Development. Reports of the Finnish Environment Institute 26/2018. Available at: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/75f6f473-a071-4340-b096-dbb2da1d13b5/content>

3. Yakymenko I., Petrashko L., Dyman T., Salavor O., Shapovalov E., Galaburda M., Nychyk O., Martyniuk O. (2022) *Stratehiia staloho rozvytku: Yevropeiski horyzonty* [Sustainable Development Strategy: European Horizons]. Kyiv: NUFT, 337 p. (in Ukrainian)
4. Kravchuk N. (2006) *Finansova sistema derzhavi: teoretichna kontseptualizatsiya ta problemi strukturuvannya* [Financial system of the state: theoretical conceptualization and problems of structuring]. *Svit finansiv*, no. 3(8), pp. 81–89. (in Ukrainian)
5. Grinchishina D. G. (2004) *Korotkii tлумachnii slovník ukráíns'koï movi: bliz'ko 7000 sliv* [Short explanatory dictionary of the Ukrainian language: about 7,000 words]. Kyiv: Vidavnistvo “Prosvita”, 608 p. (in Ukrainian)
6. Kovalenko V. M., Kovalenko O. V. (2017) *Rozvitok finansovoï sistemi Ukraïni v umovakh globalizatsii* : monografiya [Development of the financial system of Ukraine in the conditions of globalization: monograph]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 236 p. (in Ukrainian)
7. Yukhimenko P. I., Fedosov V. M., Lazebnik L. L. (2010) *Teoriya finansiv* [Theory of finance]. In prof. V. M. Fedosova, S. I. Yuriya (Eds.). Kyiv: Tsentр uchbovoï literaturi, 576 p. (in Ukrainian)
8. Bobukh I. M., Kindzerskii Yu. V., Fashchevsа O. M. (2023) *Inklyuzivni instituti zabezpechennya rozvitku ekonomiki Ukraïni: kolektivna monografiya* [Inclusive institutions for the development of the economy of Ukraine: a collective monograph]. Kyiv : NAN Ukrayni, DU «In-t ekon. ta prognozuv. NAN Ukrayni», 360 p. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Ukraine-inclusive-institutes-economy-development.pdf> (in Ukrainian)
9. Principles for Sustainable Insurance (UNEP FI). Available at: <https://www.unepfi.org/insurance/insurance/>
10. *Politika Natsional'nogo banku Ukraïni shchodo rozvitku stalogo finansuvannya na period do 2025 roku* [Policy of the National Bank of Ukraine regarding the development of sustainable financing for the period until 2025]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-politiku-schodo-rozvitku-stalogo-finansuvannya-na-period-do-2025-roku> (in Ukrainian)
11. *Strategiya rozvitku finansovogo sektoru Ukraïni* [Strategy for the development of the financial sector of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 07.08.2024